

Els primers mesos de Guerra Civil a Catalunya a través de la premsa italiana (juliol-novembre 1936)*

The first few months of the Spanish Civil War in Catalonia seen by the Italian press (July-November 1936)

per Arnau Gonzàlez i Vilalta

Universitat Autònoma de Barcelona

RESUM:

La Guerra Civil espanyola esdevingué un conflicte que traspassà fronteres. Una guerra en la qual Catalunya jugaria un rol de gran importància i en la qual gaudiria d'una considerable presència mediàtica. Realitat de gran rellevància en un conflicte on totes les opinions públiques europees s'embarcaren en una lluita propagandística al costat d'un o d'altre bàndol. En aquest àmbit la premsa jugaria un paper de gran significació. Tot acostant als seus lectors una certa visió del que passava a Catalunya, les condicions de cada país determinarien la narració del conflicte. En el cas de la Itàlia de Benito Mussolini, la manca de llibertat de premsa imposaria un clar consens en la manera d'explicar els esdeveniments. Una premsa que mantindria una remarcable neutralitat i objectivitat en comentar la realitat catalana.

PARAULES CLAU:

Premsa, Itàlia, independència, violència política, repòrter, Catalunya.

ABSTRACT:

The Spanish Civil War was a conflict that went beyond Spain's borders. Catalonia played a major rôle in it and enjoyed considerable media presence. This was a fact of great importance in a conflict where European public opinion embarked on a propaganda fight on one side or the other, with the press playing a prominent rôle in this respect. Political conditions in each country determined which narrative of the conflict it gave the readers. In Mussolini's Italy, the lack of freedom of the press imposed a clear consensus on how to explain events. Yet the Italian press maintained a remarkable neutrality and objectivity in the Catalan case.

KEY WORDS:

The press, Italy, independence, political violence, war journalism, Catalonia.

* Aquest article forma part d'un estudi major en curs que portarà per títol «Amb ulls estrangers. La mirada de la diplomàcia i premsa europea a la Catalunya en guerra (1936-1939)», i en el qual s'analitza el punt de vista de França, Itàlia, Portugal, Bèlgica i la Creu Roja Internacional.

Com s'ha repetit de manera insistent en tota la bibliografia especialitzada, la Guerra Civil espanyola esdevindrà des del seu mateix esclat un conflicte que traspassarà fronteres. En aquest sentit tant els governs com les opinions públiques d'arreu hagueren de posicionar-se en una conflagració que implicaria tots els corrents polítics, ideològics o religiosos del món occidental. Calia establir una narració pròpia sobre el que estava succeint a Espanya per poder influir sobre els ciutadans o lectors en una direcció concreta. Una realitat que els estats europeus del moment afrontarien de maneres diverses depenent del tipus de règim polític existent. En el cas que ens ocupa, la dictadura liderada per Benito Mussolini a Itàlia des de 1922 condicionaria el discurs de la premsa envers un conflicte en el qual el règim feixista de Roma s'implicà des del primer moment.¹ Sens dubte, i partint d'una visió clàssica hauríem de convenir que la censura i la manca de llibertat d'opinió haurien de condicionar la crònica de la guerra publicada per la premsa de Roma o Milà. Però fou així com succeí realment? Sí i no. No durant els primers mesos –els que aquí analitzem–, durant els quals Itàlia encara mantindria relacions diplomàtiques amb les autoritats republicanes i en conseqüència un actiu Consolat a Barcelona.² Sí, a partir de la fi de novembre de 1936, quan Roma –juntament amb Berlín– reconeixerà diplomàticament el govern rebel liderat pel general Francisco Franco trencant tota relació amb la República Espanyola. Un abans i un després que marcaran la neutralitat del discurs de la premsa publicada a Itàlia. És a dir, un primer període on calia mantenir certa imatge de neutralitat i que s'allargaria des del 18

1. En referència a la posició general de la premsa i l'opinió pública italiana en els seus diversos sectors envers la Guerra Civil, vegeu, entre d'altres, A. AQUARONE, «La guerra di Spagna e l'opinione pubblica italiana», *Il Cannocchiale* 4-6, 1966, 3-36; L. CASALI, «L'opinione pubblica italiana e la guerra civile spagnola», *Revista Internacional de Sociologia*, CSIC, 1984, 733-748; el capítol de L. CEVA, «L'opinione pubblica, il Vaticano e la Guerra di Spagna», dins L. CEVA, *Spagne 1936-1939. Política e guerra civile*, Milà, Franco Angeli Storia, 2010, 268-286; G. CAMPANINI, *I cattolici italiani e la guerra di Spagna*, Brescia, Morcelliana, 1987; M. TEDESCHI, *Cbiesa Cattolica e Guerra Civile in Spagna nel 1936*, Nàpols, Guida Editore, 1989. Des d'un altre punt de vista, també és interessant l'estudi de les publicacions que els italians, tant els feixistes com els antifeixistes, publicarien a Espanya durant el conflicte. Sobre aquesta qüestió vegeu, per exemple, P. CORTI i A. PIZARROSO, *Giornali contro. «Il Legionario» e «Il Garibaldino». La propaganda degli italiani nella guerra di Spagna*, Alessandria, Edizioni Dell'Orso, 1993; o P. CORTI, «Tra mito e realtà: l'immagine della guerra civile spagnola nel gionarle di un corpo volontario», dins *Anuario del Departamento de Historia - Facultad de Ciencias de la Información de Madrid*, Madrid, Editorial Complutense, n. 4, 1989-1992 (1992), 269-283. Molt més abundant és, d'altra banda, la producció historiogràfica referent a l'estudi del tractament a la ràdio i cinema de la Itàlia feixista. Pel que fa a les principals obres de referència sobre la intervenció italiana al conflicte espanyol, des de J. COVERDALE, *La intervención fascista en la Guerra Civil española*, Madrid, Alianza Editorial, 1979; I. SAZ, *Mussolini contra la II República: hostilidad, conspiraciones, intervención (1931-1936)*, València, Edicions Alfons el Magnànim, 1986; o la meua obra A. GONZÀLEZ I VILALTA, *Cataluña bajo vigilancia. El consulado italiano y el Fascio de Barcelona (1930-1943)*, València, Publicacions de la Universitat de València, 2009 no tracten de manera específica la cobertura periodística i encara menys fent referència específica a Catalunya.

2. Una representació consular que conjuntament amb la d'Alemanya, França i la Gran Bretanya era la més important existent a Barcelona.

de juliol de 1936 fins a l'arribada del cònsol italià de Barcelona, Carlo Bossi, al port de Gènova després de tancar el Consolat el 19 de novembre d'aquell any.³ Cinc mesos de notícies constants arribades des de o sobre Catalunya que explicarien la importància de la colònia italiana local, l'interès de la situació geoestratègica catalana en el mapa europeu i el laboratori d'experiències revolucionàries de diferent naturalesa que s'estaven realitzant al país. Cinc mesos de notícies que es traduïrien en articles i informacions prou exactes i sense quasi cap manipulació política. Una cobertura periodística que com a la resta de països europeus dotaria Catalunya d'un espai mediàtic nou i de gran presència.

3. La figura del cònsol Carlo Bossi (Roma, 1892-1972) tingué una àmplia presència en les notícies aparegudes als diferents diaris publicats a Itàlia. Enginyer i diplomàtic de carrera. Casat i sense fills. Militant del Partito Nazionale Fascista des del 1925. En servei a l'oficina d'Economia i Caixa del Ministeri d'Afers Exteriors el 1911; en servei a la Delegació italiana al Congrés de la Pau i a la Secció italiana a la Conferència dels Ambaixadors de París entre el 7-I-1919 i el 16-I-1921; en Servei a la Comissió financera interaliada a Bulgària, entre el 21-I-1921 i el 20-I-1923; primer comissari consolar el 14-VI-1923; destinat a Munic el 26-XII-1923; agregat al Gabinet del Ministeri d'Exteriors el 14-VII-1924; secretari del ministre d'Afers Exteriors el 2-XI-1934; secretari de la Delegació italiana a la 6a i 7a Assemblea de la Societat de Nacions entre setembre de 1925 i setembre de 1926; cònsol de 1a classe el 3-IX-1926; cònsol a Cardiff (Gal·les, Gran Bretanya) el setembre de 1928; vicesecretari general de la Delegació italiana a la Conferència Naval de Londres entre gener i abril de 1930; cònsol general a Berlín entre juliol de 1930 i gener de 1933; a Londres entre febrer de 1933 i gener de 1935; cònsol general de 2a classe el 30-XII-1933; enviat al Ministeri de Cultura Popular entre el febrer de 1935 i el gener de 1936; cònsol general a Barcelona entre el 18-II-1936 i novembre d'aquell any; regent de 1a a l'Ambaixada a Salamanca entre abril i juliol de 1937; membre de l'Ufficio Stampa Italiano in Spagna entre l'agost de 1937 i el gener de 1939; cònsol general a Barcelona entre gener de 1939 i abril de 1940; cònsol general a San Francisco (Estats Units) entre setembre de 1940 i juliol de 1941; a Danzig (Alemanya) entre novembre de 1941 i maig de 1942; i a Berlín del maig de 1942 al setembre de 1943; cònsol general a Valparaíso (Xile) entre el 28-III-1946 i el 11-VIII-1947; cònsol general a Rabat (Marroc) des del 1947 fins al 27-I-1951; destinat al Ministeri d'Afers Exteriors del 10-II-1951 al 27-X-1951; ministre plenipotenciari a Luxemburg des del 28-X-1951 al 1952; ambaixador a Santiago de Xile el 22-X-1952; enviat extraordinari i ministre plenipotenciari de 1a classe a Guatemala el novembre de 1952; ambaixador a Guatemala des del 1-III-1953 al 23-VII-1955; cavaller de la Corona d'Itàlia el 23-XII-1915; oficial de la Corona d'Itàlia, 30-XII-1919; cavaller de Sant Maurici i Llätzer, 2-III-1924; comendador de la Corona d'Itàlia, 21-IV-1932; cavaller de l'Ordre Colonial de l'Estrella d'Itàlia, 29-X-1936; gran oficial de l'ordre del Mèrit de la República Italiana l'1-XII-1953; jubilat com a enviat extraordinari i ministre plenipotenciari de 1a classe el 18-IX-1954, i col·locat en repòs amb el títol honorífic d'ambaixador. Informació extreta de *l'Annuario diplomatico del Regno d'Italia 1937-XV*, Roma, Tipografia del Ministero degli Affari Esteri, 1937, p. 261 i de l'expedient personal de Carlo Bossi (ASMAE, Archivio del Personale, Serie-I Diplomatici e Consoli, busta n. 16, I B/18, b.72, f. 106, Fascicolo particolare Carlo Bossi). D'altra banda, cal dir que la comunicació del nomenament de Bossi com a regent del Consolat de Barcelona es produiria amb carta de l'Ambaixada italiana de Madrid al Ministeri d'Estat espanyol datada el 28-II-1936, i l'autorització provisional es va concedir el 10-III-1936. L'exequàtur final, on constava la jurisdicció de Bossi per a les províncies catalanes a més de les aragoneses i les Illes Balears, el signaria el president de la República, Manuel Azaña, el 21-V-1936. Posteriorment, i de manera totalment protocol·lària quan Bossi ja exercia, el Ministeri de Governació comunicava al president de la Generalitat el nomenament (AMAE, Madrid, Personal, PG 390, Exp. 26491, Bossi, CARLO).

Entrem a repassar, per tant, el que s'explicaria a l'opinió pública italiana a través dels principals diaris del país, evidentment tots sota l'ombra de la censura governativa i en consonància amb el règim mussolinià (*Corriere della Sera*, *La Stampa*, *Il Messaggero* i el portaveu del règim *Il Popolo d'Italia*) sobre el que succeïa a la Catalunya dels primers mesos de la guerra.⁴ Una atenció periodística que portaria les principals capçaleres de premsa italianes a centrar les notícies referents a la Guerra Civil espanyola a Catalunya en dos aspectes principals. En primer lloc, a explicar de manera directa o indirecta a partir d'altres diaris, el que estava succeint a Barcelona principalment; i, en segon lloc, a narrar amb tota mena de detalls els estralls de la violència revolucionària sobre els ciutadans italians residents a Catalunya.⁵ És a dir, narrar en primera persona el salvament i l'evacuació d'italians en articles genèrics però sobretot en algunes sèries de periodistes com ara Orio Vergani o Alfredo Giorgi que viurien en la seva pròpia pell diferents experiències prèvies a la seva evacuació. O fer un repàs exhaustiu de l'arribada de vaixells plens de refugiats al port de Gènova procedents de Barcelona.⁶ Notícies que, evidentment, evidenciarien els efectes majoritàriament negatius que l'esclat de la guerra provocaria contra els súbdits italians residents a

4. Respectivament els quatre diaris s'editaven, i s'editen encara els tres que existeixen (a excepció del primer), a les següents ciutats tot i tenir una tirada nacional italiana: *Il Popolo d'Italia* (1914-1943) i *Il Messaggero* a Roma (1878), *Corriere della Sera* a Milà (1876) i *La Stampa* fundada a Torí (1867). Al marge de les edicions en paper són consultables actualment edicions electròniques de tots tres. D'altra banda, cal assenyalar que el conjunt dels exemplars de *La Stampa* són consultables gratuïtament des de 1867 als nostres dies a la següent adreça electrònica: <http://www3.lastampa.it/archivio-storico/> (consultada el 5-IX-2012). Pel que fa a una selecció de les notícies d'alguns d'aquests diaris dedicades a la Guerra Civil, concretament *La Stampa* i *Il Messaggero*, es pot acudir a la pàgina web: <http://www.fondoc.org/il-progetto/pagine-disponibili-sul-sito> (consultada el 5-IX-2012). Pel que fa a les seves posicions polítiques cal assenyalar que mentre *Il Popolo d'Italia* era l'òrgan periodístic oficial del règim controlat directament per Mussolini, *La Stampa* s'adaptaria al feixisme el 1926 sota la propietat dels industrials Agnelli després de ser suspès per les seves posicions originàriament antifeixistes; el mateix faria *Il Messaggero* en ple període de recuperació de vendes i de modernització del diari (vegeu G. TALAMO, «*Il Messaggero*», *un giornale durante il fascismo, 1919-1946*, Florència, Le Monnier, 1984, 2 volums); al *Corriere della Sera*, òrgan clàssic dels sectors liberals italians, el règim destituïria l'editor Luigi Albertini i part de la direcció per col·locar-hi personal adèpte al feixisme. Sobre el control, repressió i censura del règim feixista de la premsa, vegeu, entre d'altres, M. FORNO, *La stampa del Ventennio: strutture e trasformazioni nello stato totalitario*, Soveria Mannelli, Rubbettino, 2005; P. ALLOTTI, *Giornalisti di regime. La stampa italiana tra fascismo e antifascismo (1922-1948)*, Roma, Carocci, 2012.

5. Sobre la colònia italiana, a més de GONZÀLEZ I VILALTA, *Cataluña bajo vigilancia...*, vegeu també S. SANTAGATI, *La Casa degli Italiani. Storia della comunità italiana di Barcellona (1865-1936). Avenimenti e protagonisti attraverso due secoli*, Barcelona, Editorial Mediterrània, 2007.

6. Sobre l'arribada de refugiats catalans a Gènova, vegeu R. DOLL-PETIT, *Els «Catalans de Gènova»: història de l'èxode i l'adhesió d'una classe dirigent en temps de guerra*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003. En canvi no tenim cap estudi sobre els italians evacuats de Barcelona o sobre els refugiats de qualsevol nacionalitat arribats al port de Marsella en naus italianes.

territori català i que van generar certa crítica periodística, però no major que la que es podria trobar en d'altres diaris europeus de països democràtics com ara França o la Gran Bretanya. Perquè vist des d'una perspectiva europea, la premsa italiana dels primers mesos de guerra no seria més bel·ligerant o crítica envers l'evolució revolucionària i potser independent de Catalunya que no pas els diaris majoritaris editats a París, Lisboa, Londres o Berlín.

L'esclat de la guerra i els intents de la Generalitat de controlar la situació (juliol-agost)

Immediatament després de l'esclat de la Guerra Civil espanyola, la premsa italiana informava amb diferents nivells de detall i de manera objectiva dels fets acabats de succeir a Barcelona.⁷ En uns moments en què la premsa encara no tenia cap ordre per part del Ministero de la Stampa e Propaganda feixista per dirigir ideològicament les informacions. Per exemple, *Corriere della Sera* publicava el 19 de juliol una breu nota signada a la capital catalana el dia anterior en la qual s'afirmava que tot el territori estava sota control de les autoritats de la República.⁸ En el mateix sentit, i encara sense totes les precisions del que succeïa a Barcelona informarien *Il Messaggero* i *La Stampa* aquell mateix jorn.⁹ Però no seria fins als dies 20 i 21, ara ja sí, quan les quatre capçaleres podien informar amb detalls de la realitat existent a Catalunya. Per una banda, *La Stampa* informava a través d'un comunicat oficial remès pel seu corresponçal a Madrid, Riccardo Forte, que les forces d'ordre estaven combatent els militars sortits als carrers de Barcelona sota l'atenta actuació del president de la Generalitat, Lluís Companys:

[...] a Barcellona una parte dell'esercito é scessa nelle strade ed a proclamato lo stato d'assedio. Le forze militare hanno sostenuto una violenta sparatoria con le guardie civili e con le guardie d'assalto che lottano con energia e coraggiosamente contro i ribelli.

I afegia sobre la presència del president de la Generalitat:

7. Cal recordar que durant els primers deu dies de guerra, la premsa italiana utilitzaria els termes *governativi* i *ribelli* per referir-se als dos bàndols enfrontats. No seria fins a l'entrada d'agost quan es començaria a emprar els termes molt més favorables als rebels i marcats ideològicament: *nazionali* i *rossi*. Algunes capçaleres, com ara *Il Messaggero*, seguirien utilitzant els dos primers termes fins a la darrera de 1936.

8. «Le notizie ufficiali sul movimento. Barcelona», *Corriere della Sera*, 19-VII-1936.

9. «Ore tragiche per la Spagna. Sedizione militare in Marocco ed estrema tensione politica nel paese», *Il Messaggero*, 19-VII-1936; «Che cosa accade in Spagna? Le guarnigioni del Marocco si ribellano al governo metropolitano», *La Stampa*, 19-VII-1936. Cal dir que aquesta darre-ra notícia contenia una breu referència als fets a Catalunya quan afirmava, segons certs viatgers arribats amb tren des de territori català al sud de França, que la Guàrdia Civil i la Guàrdia d'Assalt s'havien enfrontat a Barcelona.

Il Signor Companys, presidente de la Generalità, si mantiene permanentemente in contatto con la forza pubblica e segue personalmente senza un momento da tregua lo sviluppo della situazione.¹⁰

Cap posicionament polític ni cap decantament. Informacions neutres que en certa mesura reivindicaven els intents de contenció dels demòcrates catalanistes però que no en defensaven la posició de manera directa.

Així mateix, aquell dia ja es començava a parlar de les primeres xifres de morts a causa dels enfrontaments mentre es confirmava que la revolta havia quedat dominada i sufocada a Catalunya amb la rendició del seu líder, el general Goded, detingut i posat a disposició del president de la Generalitat. Tanmateix, tot i això encara es definia la situació del país en aquests termes: «In tutta la Catalogna l'agitazione sarebbe tuttavia assai forte».¹¹ Un control irregular de la situació i detenció del responsable de la revolta a Barcelona que era explicada de la següent manera pel *Corriere* en comentar el fracàs de l'acció militar:

In un primo momento vi era riuscito, ma dopo una cruenta lotta sostenuta dei ribelli con le guardie d'assalto rimaste fedeli al Governo della Generalità e alle quali si erano unite le milizie armate dei partiti di sinistra, la rivolta sembra sia stata domata. Lo ha affermato oggi alla radio, prima di passare il microfono al generale prigionero affinché confessasse l'insuccesso del suo tentativo, il Presidente della Generalità Companys, che si è detto ormai padrone della situazione.¹²

A partir de la confirmació que el cop d'estat no havia triomfat i que s'havia convertit en una Guerra Civil, com immediatament titularia la premsa italiana, les notícies explicarien de manera confusa la situació existent a Catalunya. Entre el suposat control absolut de la situació per part del govern de la Generalitat i la cessió del poder a les forces revolucionàries. Sempre definides com a comunistes i quasi mai com a anarquistes tot i la correlació de forces existent a Catalunya. Calia inflar el suflé de la presència soviètica per justificar una intervenció militar molt menys clara en parlar d'una revolució anarquista. Afavorint aquesta confusió sobretot la disparitat de criteris i de procedència geogràfica de les notícies. Mentre alguns rotatius decidien publicar certs rumors a través de notícies arribades de Londres on s'afirmava que Barcelona havia estat presa per milicians comunistes (sense especificar partit o sindicat, ni la CNT ni el POUM ni els futurs integrants

10. R. FORTE, «Una notte torbida», *La Stampa*, 20-VII-1936.

11. «200 morti a Barcellona?», *Il Popolo d'Italia*, 20-VII-1936.

12. «Resa di un generale insorto», *Corriere della Sera*, 21-VII-1936. La rendició i detenció de Goded era publicada també per *La Stampa* un dia abans a través d'una nota de l'Agència United Press arribada a Lisboa («Il capo degli insorti in Catalogna si sarebbe arreso ai governativi»). Al seu torn *Il Messaggero* titulava la seva edició del 21-VII-1936 amb un contundent títol d'una crònica enviada des de París per A. PIRAZZOLI, «Gli orrori della guerra civile in Spagna. A Madrid e a Barcellona il movimento insurrezionale é stato soffocato nel sangue».

del PSUC) que haurien procedit a desencadenar una massacre dels seus adversaris (quins? tots els que no eren comunistes?) i que Catalunya restava en vaga general¹³ o, des de París, en el mateix sentit:

Il corrispondente da Perpignano del Petit Parisien comunica in serata che la Generalità di Catalogna, soverchiata degli eventi, avrebbe trasmesso il potere alla commissione esecutiva del partito comunista.¹⁴

I afegia, a més, que s'havien tallat les connexions de la capital catalana amb la resta del país. Imprecisions polítiques i rumors del tot ficticis que circularien per la premsa europea d'aquells dies sense un bri de veritat. No obstant això, des de l'interior, altres veus, com ara la del corresponsal a Barcelona de *La Stampa*, el catalanòfil Alfredo Giorgi, afirmaven que la vida recuperava el seu curs habitual: «In Catalogna il Governo della Generalità é padrone della situazione in tutta la regione, controlata dai militari ai suoi ordini e dalle milizie civile armatissime [...]».¹⁵ Un control teòric i irreal que segons el relat de Giorgi s'estava construint a través de la creació d'estructures polítiques i militars que permetessin la submissió dels partits i sindicats revolucionaris (bàsicament CNT-FAI) a les institucions legals catalanes. En aquest sentit, Giorgi feia la primera referència al que ell anomenava la «Milizia del Popolo» que restaria organitzada a través del «Comitato di Difesa della Catalogna». Ni més ni menys, que el Comitè Central de Milícies Antifeixistes de Catalunya impulsat per la CNT i pel president Companys per centralitzar l'acció militar i intentar frenar el desbordament revolucionari al qual es veïe abocat el país. Però que de cap manera deixava el poder en mans de les institucions autònomes dominades per ERC, sinó que tot i certificar la seva supervivència les deixava en una situació d'extrema debilitat davant del control del carrer i el territori per part dels anarquistes.

Una recuperació parcial de la normalitat que Giorgi reafirmava al dia següent quan explicava que tot Catalunya restava en poder de les forces lleials. Tot i que també remarcava que «il lavoro però non è ancora ripreso», ja que les indústries restaven sota el control de les milícies obreres. Al cap i a la fi, la dualitat en la qual s'instal·laria la societat catalana a partir d'aquells moments. Alhora que s'incorporaven altres aspectes com ara la sortida de columnes de milicians cap a Saragossa per a intentar esclafar els militars revoltats a la capital aragonesa, l'atac aeri d'aquella ciutat efectuat pel cap de l'aviació «catalana», tinent-coronel Sandino, alhora que

13. «Massacri a Barcellona?», *Il Messaggero*, 22-VII-1936.

14. «La rivolta in Spagna. San Sebastiano é caduta nelle mani degli insorti», *La Stampa*, 22-VII-1936.

15. A. GIORGI, «Stragi sanguinose a Barcellona», *La Stampa*, 23-VII-1936. En la mateixa pàgina, una crònica extreta de la premsa francesa afirmava pràcticament el mateix però donant molta més presència a la força d'anarquistes i comunistes («Gli orrori della guerra civile nella Spagna insanguinata. Madrid ignora quel che avviene in provincia. Le barricate in Catalogna»).

la sortida al carrer d'una part de la premsa republicana i esquerrana de Barcelona amb tota normalitat.¹⁶

A partir d'aquí, un cop es conegués la situació amb certa exactitud (mai del tot precisa), es començaria a parlar de l'esclat de violència antiburguesa, anticlerical i d'altre tipus que s'aniria produint a Barcelona i al conjunt de Catalunya. En aquesta direcció totes les capçaleres en situarien diferents exemples el dia 24 de juliol.¹⁷ Però de manera complementària i especialment remarcable també es farien constants referències als intents fracassats de la Generalitat i els partits catalanistes moderats (ERC i en menor mesura ACR) per apaivagar la violència. És a dir, que tot i l'evidència de l'ajuda extraoficial italiana cap als insurgents (negada internacionalment), la premsa publicada a Roma, Milà o Torí no deixaria de transmetre a la seva opinió pública la voluntat del poder democràtic català de frenar els excessos violents dels sectors revolucionaris. Una violència i una pressa del poder quasi absoluta per part dels anarquistes de la Confederació Nacional del Treball - Federació Anarquista Ibèrica (CNT-FAI) que la Generalitat intentava limitar sens gaire èxit segons explicava el portaveu oficial del règim feixista italià:

[...] l'assenza di qualsiasi Governo in Barcellona é molto evidente. [...] vi sono per lo meno quattro o cinque Governi in Barcellona: il Governo formale della Catalogna, la Federazione Iberica Anarchica, la Federazione Nazionale del Lavoro [entenguis CNT], il partito dei lavoratori marxisti [PSUC] e il partito politico delle sinistre catalane detto l'Esquerra [ERC].¹⁸

Uns comentaris que ja iniciat el mes d'agost de 1936 s'anirien repetint en la resta de diaris i què tindrien en la premsa britànica un dels principals referents. En aquesta direcció aquell mateix primer d'agost *La Stampa* reproduïa una nota del *Daily Telegraph* en la qual s'afirmava que el govern català havia dimitit per donar-hi cabuda als partits i sindicats d'extrema esquerra que dominaven la situació als carrers de Barcelona.¹⁹ Certament, el rumor responia absolutament a l'estricta veritat, ja que el 31 de juliol s'havia format un nou govern liderat pel president del Parlament Joan Casanovas (ERC) amb l'entrada dels comunistes del nou partit comunista català acabat de fundar, el PSUC. Un nou executiu que segons explicaria als seus lectors el diari romà *Il Messaggero* semblava del tot incapaç d'exercir un

16. A. GIORGI, «Il Governo padrone di Barcellona», *La Stampa*, 24-VII-1936. *Corriere della Sera* també informava el mateix dia de la sortida de les primeres columnes de milicians catalans cap a l'Aragó. Més endavant també s'informaria de la sortida de noves columnes catalanes cap al front (*Il Messaggero*, 30-VII-1936). Per a una nota biogràfica de Giorgi, vegeu pàgines successives.

17. Serveixin com a exemple: «Opere d'arte distrutte nei saccheggi a Barcellona», *Corriere della Sera*, 24-VII-1936; «Atrocità rosse a Barcellona», *Il Messaggero*, 24-VII-1936.

18. «Caotica situazione a Barcellona (Manchester Guardian)», *Il Popolo d'Italia*, 1-VIII-1936. La mateixa notícia del diari britànic era reproduïda i comentada per *Il Messaggero*.

19. «Gli estremisti di Barcellona obbligano il governo catalano a dimettersi», *La Stampa*, 1-VIII-1936.

poder real per sobre dels diferents comitès locals de la CNT-FAI que tenien el país a les seves mans.

Una Generalitat que, al cap i a la fi, semblava que perdia ràpidament el seu rol de centre del poder polític català en mans dels comitès anarquistes i comunistes que «obbediscono sempre meno al Governo e i disordini continuano in tutta la Catalogna». Una realitat que succeïa tot i la postura contrària del president de la Generalitat, que, passat pel sedaç italià, era qualificat del «Kerenski barcelonense». Una figura, per tant, que només exerciria un paper de teloner en el «segu» ascens al poder dels comunistes a través d'una revolució socialista que no feia res més que emular la Rússia del 1917. Sempre comunista i mai anarquista. I és que segons s'explicava «nessuna autorità esiste più in quella città, ormai completamente in mano delle milizie rosse. Malgrado le esortzione e le minacce del signor Companys [...]».²⁰

En aquest sentit, en un article signat al port de Barcelona el dia 3 d'agost a la nit es deïa que el nou executiu català, tot i intentar evitar la continuïtat de la violència no n'era capaç ja que en realitat...

La «Generalidad» esiste di nome, di fatto dominano i plotoni d'esecuzioni rossi. Companys e Casanovas emanano decreti, ma essi non sono nemmeno portati a conoscenza della popolazione.²¹

Seguint aquesta argumentació també s'afirmava que la indústria catalana restava en mans d'uns anarquistes paradigmàticament qualificats de bolxevics que la sotmetien i agreïen la Generalitat.²² D'aquesta manera els lectors italians es trobaven amb comentaris que deixaven clares dues qüestions: les intencions sense fisures de la Generalitat i del catalanisme de reprendre les tasques de govern per sobre dels revolucionaris i, en segon terme, i desmuntant el primer punt, la impossibilitat de portar-ho a terme. Així, *Il Popolo* deïa que «L'anarchia regna in città e il Governo della Generalità é impossibilitato a mantenere l'ordine»,²³ mentre que per la seva part i a través del seu corresponsal a la frontera catalanofrancesa, el *Corriere della Sera* insistia en els esforços inútils de Companys en aquest sentit.²⁴

Una realitat que seguiria durant les setmanes posteriors i que aniria acompanyada per certs rumors de proclamacions independentistes catalanes, d'intents socialistes de rellevar els anarquistes en el poder i de l'atac d'aquests contra la

20. H. L., «Barcelona in mano a la piazza», *Corriere della Sera*, 31-VII-1936.

21. «Il terrore a Barcellona», *Il Messaggero*, 4-VIII-1936.

22. «Le industrie barcelonensi in pieno regime bolsevisco», *Il Messaggero*, 5-VIII-1936. Aquell mateix dia *Corriere della Sera* publicava una notícia des de París en termes similars («L'anarchia in Catalogna»).

23. «Barcelona in preda a l'anarchia», *Il Popolo d'Italia*, 10-VIII-1936. La nota procedia de l'agència Stefani.

24. «Terrorismo comunista», *Corriere della Sera*, 11-VIII-1936. En el mateix sentit, per exemple, vegeu: «Le milizi rosse della Catalogna contro il Governo regionale», *Il Popolo d'Italia*, 11-VIII-1936; i «Per prevenire lo spionaggio», *Il Popolo d'Italia*, 23-VIII-1936.

Generalitat però també contra el govern republicà espanyol.²⁵ Respecte a aquest suposat intent anarquista (català) d'acabar amb qualsevol poder polític a la zona republicana que no fos el seu, a Itàlia es podia llegir:

Le organizzazione anarchiche catalane, che sono state elemento essenziale della soppressione dei moti nazionalisti in Catalogna, si sono messe decisamente contro il governo de la «Generalidad» e quello di Madrid.²⁶

Per altra banda, pel que feia als suposats rumors independentistes catalans que es repetiren insistentment en els comentaris de la diplomàcia i premsa europea d'aquells mesos, la premsa italiana els recollia en certes notes cap a la fi d'agost de 1936.²⁷ El 24 d'aquell mes el *Corriere* publicava la suposada declaració d'independència respecte de la República amb algunes informacions del tot infundades i fantasioses i que situaven el líder de la Lliga Catalana, Francesc Cambó, al costat d'ERC i dels elements revolucionaris en una Catalunya bolxevic independent:

Alle 15 di oggi é stato proclamato in Catalogna un regime proletario sovietico sotto il controllo supremo del signor Cambó.²⁸

Una possibilitat que ni el millor guionista de sàtira política hagués pensat d'escriure però que a la qual la premsa italiana donà credibilitat.

Evacuació de la colònia italiana i salvament d'altres ciutadans: l'arribada de testimonis directes a Gènova i la violència

Si hi hagué una preocupació essencial per part de la premsa en clar seguiment del discurs de la diplomàcia italiana en aquells primers mesos aquest fou el salvament dels membres de la important colònia d'italians residents a Barcelona i Catalunya en conjunt. Una preocupació que la portaria a recollir les arribades dels

25. «A Madrid va male e a Barcellona sono scoraggiati», *Il Messaggero*, 14-VIII-1936.

26. «Gli anarchici di Barcellona contro la "generalidad" e contro il governo di Madrid», *Il Messaggero*, 18-VIII-1936.

27. «Drammatica situazione in Catalogna», *Il Popolo d'Italia*, 6-VIII-1936. Segons aquesta notícia Catalunya es dirigia cap a la immediata independència.

28. «Si accentua il separatismo catalano», *Corriere della Sera*, 23-VIII-1936. La informació provenia de Lisboa a través d'una suposada declaració radiada a la ràdio de Cadis. En un sentit similar uns dies abans es publicava un altre crònica de la situació a Catalunya en la qual s'afirmava que: «Barcellona fa sapere che il consiglio della Generalità ha pubblicato oggi un decreto che annuncia essere stato deciso di stabilire una indipendenza virtuale del Governo catalano verso il Governo di Madrid, per quanto riguarda tutti i problemi che si riferiscono agli affari esteri, all'amministrazione della polizia e alle questioni di immigrazione e emigrazione» («Tremila anarchici catalani raggiungono Irun attraverso la Francia», *Corriere della Sera*, 21-VIII-1936). Dies després es reproduïa un altre rumor, certament qüestionat pel mateix diari, que deia que la Generalitat havia presentat a la Societat de les Nacions una declaració d'independència per rebre el seu suport («Il separatismo catalano», 30-VIII-1936).

vaixells militars i de passatgers enviats pel govern de Roma al port de Barcelona –i els d’altres països–, així com les xifres de refugiats que s’anirien sumant a poc a poc. En aquest sentit, la primera referència que podem citar és la que publicaria *Il Corriere* des de Barcelona en què s’anunciava la sortida de ciutadans francesos a bord d’una nau enviada per París, així com la decisió italiana de fer el mateix:

Le autorità francese provvedono a imbarcare parte della loro colonia su una nave giunta oggi in questo porto. Un provvedimento analogo é stato adottato dal nostro Consolato, cui é stata affidata dal console generale degli Stati Uniti d’America la protezione dei cittadini nord-americani, che pure s’imbarcheranno su una nave italiana.²⁹

Un dia després era el corresponsal del diari torinès *La Stampa* a Barcelona, Alfredo Giorgi, el que anunciava des de la capital catalana estant la immediata arribada d’una nau italiana en la qual embarcarien els primers italians evacuats.³⁰ Mentre que el mateix dia el *Corriere della Sera* ja anunciava als seus lectors la sortida del vaixell direcció Gènova.³¹ No obstant això, no seria fins al dia següent que totes les capçaleres donarien nota de l’arribada de vaixells de guerra italians, francesos i alemanys al port de Barcelona.³² Unes naus italianes que començarien a salpar de Barcelona per arribar immediatament al port de Gènova amb refugiats italians residents a Catalunya, però també amb moltes d’altres persones de nacionalitats diverses.³³ En aquest sentit el retrat de la Catalunya revolucionària el farien els primers italians arribats al seu país natal, que narraven la repressió revolucio-

29. «Le colonie straniere a Barcellona pronte per imbarcarsi», *Corriere della Sera*, 23-VII-1936. Els rotatius italians també recollirien diferents queixes o incidents protagonitzats per d’altres representacions consolars a Barcelona diferents de la italiana. Així, per exemple, vegeu: «Il Console americano chiede l’invio d’una nave da guerra» i «Un passo tedesco a Madrid per i saccheggî di Barcellona», *La Stampa*, 27-VII-1936.

30. A. GIORGI, «Il Governo padrone di Barcellona. La partenza della collettività italiana», *La Stampa*, 24-VII-1936. Giorgi també col·laborava al *Corriere della Sera*.

31. «Gli italiani di Barcellona si imbarcano oggi sul “Principessa Maria”», *Corriere della Sera*, 24-VII-1936.

32. «Navi da guerre italiane nelle acque della Spagna. Anche unità francesi e tedesche inviati nei porti spagnoli per la protezione dei connazionali», *La Stampa*, 25-VII-1936; «Navi da guerre italiane in Spagna per la protezione dei connazionali», *Il Messaggero*, 25-VII-1936; «Quattro navi da guerre italiane è altre unità nei porti spagnuoli [sic]», *Corriere della Sera*, 25-VII-1936; «Navi da guerra italiane nelle acque spagnuole», *La Stampa*, 30-VII-1936; o «L’incrociatore “Pola”, é partito per Barcellona», *Il Messaggero*, 4-IX-1936. De fet, en aquells moments els primers vaixells que s’enviarien a Barcelona i dels quals informaria la premsa serien el transatlàntic *Principessa Maria*, el vaixell hospital *Tevere* i els creuers militars *Fiume* i *Montecuccoli*.

33. Entre les personalitats catalanes evacuades per vaixells italians la premsa destacaria el cardenal i arquebisbe de Tarragona, Francesc Vidal i Barraquer, salvat gràcies a la protecció de la Generalitat i les gestions del cònsol italià de Barcelona, Carlo Bossi després de la petició del Vaticà davant del Ministeri d’Exteriors d’Itàlia («Il Card. Vidal y Barraquer in salvo», *Il Popolo d’Italia*, 25-VIII-1936). Al marge d’aquest cas, els diaris italians no feren esment de l’evacuació de diferents polítics o religiosos destacats en naus italianes.

nària que havien patit i el saqueig de les seves propietats.³⁴ D'aquesta manera, valgui com a exemple les explicacions publicades per *La Stampa* del patiment que havien viscut els italians de Barcelona per salvar la vida, en aquest cas vinculats tots a les estructures locals feixistes:

Innumerevoli gli episodi narrati dai profughi. Un piemontese, il signor Leonardo Durio, con i nipoti Maffioli, proprietari dell'albergo «Falcon», distrutto dai comunisti –l'albergo italiano di Barcellona– sono rimasti completamente privi di ogni cosa. Il Segretario del Fascio di Barcellona, cav. Uff. Giulio Berni di Roma, riuscì miracolosamente a salvarsi dalla caccia che li davano le guardie rosse, riparando al nostro Consolato con la famiglia. L'ex-segretario del Fascio [Luigi Avversi de Barcelona], cav. Carandini, poté trovare ospitalità su di un nostro incrociatore, al pari di altri italiani, ai quali i rossi davano una caccia spietata.³⁵

Uns refugiats que immediatament després d'arribar a territoris italià farien diferents cartes d'agraïment a Benito Mussolini per haver enviat els vaixells i haver autoritzat evacuar ciutadans no italians que serien publicades per la premsa com a mostra de la generositat del Duce.³⁶ Persecució i salvament. Terror i heroisme per

34. «Gli orrori di Barcellona e San Sebastiano narrati dai profughi», *Il Messaggero*, 26-VII-1936. Aquell mateix dia el *Corriere della Sera* publicava una breu nota en la qual informava de l'arribada del *Principessa Maria* amb 1.600 italians evacuats. Les xifres de refugiats arribats al port de Gènova serien publicades contínuament durant els mesos de juliol i agost. Vegeu, entre d'altres, «Altri profughi della Spagna giunti a Genova», *La Stampa*, 1-VIII-1936; «Contro il diritto e l'umanità. Italiani uccisi a Barcellona», *Il Messaggero*, 9-VIII-1936; «Profughi spagnuoli a Genova», *Il Messaggero*, 28-VIII-1936; «Sotto protezione dell'Italia. 1356 profughi lasciano Barcellona», *Il Messaggero*, 13-IX-1936.

35. «Il "Principessa Maria" a Genova sbarca 1.300 profughi dalla Spagna», *La Stampa*, 27-VII-1936. La notícia especificava les xifres de refugiats de cada nacionalitat desembarcats al port de Gènova. D'altra banda, cal dir que algunes històries com la del Secretari del Fascio de Barcelona, Giulio Berni, serien seguides. En aquest cas, Berni feia públic el seu nou domicili a Roma posant-se al servei de tots els italians de Barcelona («Il Segretario del Fascio di Barcellona trasferitosi a Roma», *Il Popolo d'Italia*, 31-VII-1936). En aquell mateix vaixell arribarien al port italià el cap de la Pirelli a Espanya, Cappadoro, el periodista Orio Vergani, com veurem més endavant, el responsable de la SocietÀ Navigazione Italiana de Barcelona, Bertolotto, la muller del cònsol alemany de Barcelona i el cap de la secció local del partit nazi (NSDAP) (ASG, Prefettura di Genova, Gabinetto, sala 21, n. 90, Profughi della Spagna, Telegrama de la Questura de Gènova al Ministeri de l'Interior a Roma, 26-VII-1936).

36. Per exemple, vegeu, entre d'altres, «Altri 520 profughi dalla Spagna sbarcati a Genova. Connoventi manifestazioni di gratitudine per l'Italia e per il Duce», *Il Popolo d'Italia*, 27-VII-1936; «La riconoscenza al Duce dei profughi stranieri reduci da Barcellona», *Il Messaggero*, 28-VII-1936; *Il Messaggero*, 15-IX-1936. Entre els noms dels signants destacava el del cap de la secció espanyola del partit nazi (NSDAP), Hans Hellerman (sobre les estructures nazis a Barcelona, Catalunya i Espanya, vegeu l'obra realitzada amb documentació original requisada pels anarquistes, *El nazismo al desnudo. Documentos de la intervención hitleriana en la Guerra Española*, Barcelona, Comité Nacional de la CNT, 1938). També es faria referència als vaixells alemanys que arribarien

part d'una de les dues meitats de la colònia italiana instal·lada a Barcelona i, en general, a Catalunya. Perquè si seguim la premsa italiana no podrem localitzar cap mena de referència als centenars d'exiliats antifeixistes italians (*fuorusciti*) també residents a Barcelona i rodalies. Uns italians (republicans, demòcrates, comunistes o anarquistes) que no foren perseguits sinó que en certa mesura participaren de les mateixes persecucions.

Deixant al marge l'evacuació directa d'italians i d'altres individus des de Barcelona, la premsa italiana recolliria també els efectes de l'esclat de la guerra sobre els importants béns immobles, industrials i comercials transalpins a Catalunya (fàctories de Pirelli a Manresa o Vilanova i la Geltrú, Cinzano, Hispano-Olivetti, Martini & Rossi o Metalgraf). Alhora que també es donava compte dels italians directament assassinats a Barcelona en diverses circumstàncies. Pel que feia a aquests dos aspectes durant els primers dies algunes notes de l'Agència Stefani recollien els primers efectes de la revolució i de la reacció antiitaliana: «É assodato che l'agenzia della Società di Navigazione Italia è stata saccheggiata e alcune abitazioni di nostri connazionali distrutte. I connazionali uccisi sono due».³⁷ Acusats de feixistes, la repressió i violència revolucionària veuria en la colònia italiana una col·lectivitat sospitosa a la qual, tot i això, calia respectar com a comunitat estrangera reduint-ne els efectes mortífers tot i el que digué la premsa: «Durante gli attuali moti rivoluzionari a Barcellona sono stati segnalati ripetuti atti di aggressione e di violenza contro italiani».³⁸ Una violència que podríem qualificar de menor si tenim en compte la importància de la colònia italiana de Barcelona i la seva notable presència en els cercles industrials i de l'alta societat catalana.³⁹

D'altra banda, al marge d'explicar la mort de ciutadans italians les principals capçaleres transalpines donarien una gran importància a l'assassinat de centenars de religiosos catalans, així com als danys causats a diferents esglésies i obres d'art religioses. Sobre aquesta qüestió el 24 de juliol ja es parlava de les destrosses patides per algunes esglésies,⁴⁰ mentre que setmanes després es recollien els primers testimonis directes sobre la persecució religiosa a Catalunya.⁴¹ De fet, conjugant els

a Gènova amb refugiats de Barcelona («Lesodo degli stranieri dalla Spagna. Profughi tedeschi a Genova», *La Stampa*, 8-VIII-1936).

37. «Propietà italiane saccheggiate a Barcellona. Due connazionali uccisi», *La Stampa*, 27-VII-1936.

38. «Contro il diritto e l'umanità. Italiani uccisi a Barcellona», *Il Messaggero*, 9-VIII-1936. D'altres notícies sobre la mateixa qüestió: «Tre italiani assassinati dai comunisti a Barcellona», *Corriere della Sera*, 9-VIII-1936; «L'organizzazione di Franco per l'offensiva su Madrid. Nuovi particolari sull'uccisione di Italiani a Barcellona», *Corriere della Sera*, 11-VIII-1936; «Il terrore rosso a Barcellona. Un operaio italiano ucciso», *Corriere della Sera*, 4-IX-1936.

39. Sobre aquesta qüestió, vegeu GONZÁLEZ I VILALTA, *Cataluña bajo vigilancia...*

40. «Opere d'arte distrutte nei saccheggi a Barcellona», *Corriere della Sera*, 24-VII-1936; «Tesori artistici di grande valore distrutti a Barcellona», *Corriere della Sera*, 5-VIII-1936; «Il tesoro arcivescovile sequestrato dalla polizia governativa», *Il Popolo d'Italia*, 14-X-1936.

41. «L'insurrezione spagnola. La strage dei pretti a Barcellona narrata dal prefetto dei camiliani», *Corriere della Sera*, 13-VIII-1936. Vegeu també, entre d'altres, «Anarchia e terrore a Barcellona. Dall'inizio del movimento sono stati fucilati 360 pretti», *La Stampa*, 10-VIII-1936; «Diciotto

aspectes anteriorment citats, la premsa també recollia l'assassinat d'un ciutadà italià a Barcelona per professar la religió catòlica: «È giunta notizia negli ambienti responsabili che a Barcellona é stato ucciso l'italiano Umberto Fasanella, operaio stagnino, che lascia la vedova e sette bambini in tenera età. È questa la sesta vittima italiana dall'inizio dei disordini. Motivo dell'uccisione di Fasanella sarebbe l'averlo egli conservato a casa immagini religiose».⁴²

Orio Vergani i Alfredo Giorgi: dues cròniques «Dell'inferno catalano»⁴³

Al marge dels testimonis directes de les persones evacuades des de Barcelona arribades a Gènova, la premsa italiana recolliria alguns articles prou interessants sobre la situació a la Catalunya en guerra. Interessants, per la seva excepcionalitat, serien les cròniques publicades per Orio Vergani (en quatre lliuraments) i Alfredo Giorgi (en un sol article) al *Corriere della Sera* i *La Stampa* respectivament.⁴⁴ Dos periodistes milanesos i coneguts des de feia anys, l'un instal·lat a Barcelona –Giorgi– i l'altre visitant ocasional –Vergani–, que es retrobarien a la capital catalana a pocs dies de l'inici de la guerra. De fet, Giorgi faria de guia i d'orientador en el mapa polític i social català a Vergani durant aquelles jornades.⁴⁵

Fatebenefratelli fucilati presso Barcellona», *La Stampa*, 15-VIII-1936; «Massacro di religiosi nella Catalogna», *La Stampa*, 20-VIII-1936; «Cinque Domenicani trucidati dai rossi a Barcellona», *Il Popolo d'Italia*, 1-IX-1936; «Il massacro degli Scolopi in Spagna», *La Stampa*, 4-XI-1936.

42. «Un altro italiano vittima dei comunisti della Catalogna», *Il Messaggero*, 4-IX-1936. La notícia ocuparia la meitat de la portada de l'edició d'aquell dia. També tindria un protagonisme destacat en l'obertura de l'edició de *La Stampa*, «Navi da guerra italiane nelle acque di Barcellona», 4-IX-1936.

43. Orio Vergani (Milà, 1898-1960), narrador i dramaturg a més de cèlebre enviat especial del *Corriere della Sera*, a més fou un dels inventors del fotoperiodisme europeu. Atent observador dels esdeveniments de la primera meitat del segle xx, es calcula que va escriure prop de vint mil articles al llarg de la seva vida. Col·laborà al *Corriere della Sera* durant trenta quatre anys, on arribà a esdevenir una signatura indispensable en els editorials, la crítica teatral i les pàgines esportives. Procedent d'una família de llarga tradició artística i deixeble predilecte de Luigi Pirandello, inicià la seva trajectòria com a crític per a diferents suplementes literaris. Repartiria sempre la seva producció entre el periodisme i la narrativa, en un primer moment més propera al realisme màgic apropant-se després al naturalisme. El 1926 fundà el primer premi literari italià al restaurant Bagutta. De la seva producció literària destaquen, entre d'altres, les premiades obres: *Basso profondo* (1939), premi Viareggio; *Recita in collegio* (1942), Premi de l'Acadèmia d'Itàlia; *Udienza a porte chiuse* (1957), premi Marzotto.

44. Els articles de Vergani serien reescrits i ampliat cinc anys després pel mateix autor en una nova sèrie de sis textos publicada a la revista italoespanyola *Legiones y Falanges / Legioni e Falangi* mantenint el títol original (*Giornate di Barcellona*) entre l'1-V-1941 i l'1-XI-1941. Aquesta versió més àmplia dels articles, amb més detalls però també amb la influència del curs final de la Guerra Civil i l'esclat de la II Guerra Mundial, ha estat publicada a cura de S. GERBI en el volum O. VERGANI, *Giornate di Barcellona. Luglio 1936*, Torí, Aragno, 2010.

45. En el seu relat publicat el 1941, Vergani també afirma que visità la Generalitat de Catalunya, on, però, no parlà amb cap membre del govern català. Amb qui si que establiria relació seria amb el cònsol italià Carlo Bossi (VERGANI, *Giornate di Barcellona...*, 78-79).

Amb experiències molt diverses, els articles de Vergani (que havia arribat a Barcelona el 10 de juliol) narrarien les incidències per les quals passaria per poder sortir de Barcelona, a diferència de l'anàlisi de la nova Catalunya que faria Giorgi des de casa seva i sense perills directes.⁴⁶ Una sèrie –la de Vergani– que el portaria des de la seva detenció a l'hotel Falcón a la plaça del Teatre de la Rambla –regentat per una nissaga d'italians establerts des de feia un segle i mig a la ciutat i ocupat pel POUM–, al seu empresonament, procés i posterior alliberament gràcies a les gestions del cònsol italià Carlo Bossi. Enviat especial a Espanya durant les setmanes anteriors a l'esclat de la guerra Orió Vergani acabaria per arriscar la seva pròpia vida durant els primers dies del conflicte a la ciutat de Barcelona. Circumstància que el seu diari explicava amb aquestes paraules tot promocionant els seus articles:

Egli, caturatto degli anarchici nell'assalto che nella notte fra il sabato 18 e la domenica 19 luglio era diretto contro l'albergo Falcón [...] e stato sequestrato per due giorni, subendo per le più varie e tragiche accuse vari interrogatori da parte del Tribunale anarchico, e, minacciato di morte [...]. È stato liberato solamente grazie all'energico e tempestivo intervento delle nostre autorità consolari presso il Governo catalano.⁴⁷

Realitzant, per tant, una crònica dels primers dies de guerra que forçadament havia d'estar condicionada per la detenció i la pèrdua de totes les notes redactades anteriorment, Vergani no renunciava a exposar la seva visió dels fets segons la qual

46. Amb anterioritat a l'esclat de la guerra Vergani havia enviat un article des de Barcelona al *Corriere della Sera* aparegut el 18-VII-1936 amb el títol ja premonitori «Osservatorio di Barcellona». Le torbide ore spagnole. Fins i tot, com explica Sandro Gerbi, de la correspondència creuada entre Vergani i el director del *Corriere*, Aldo Borelli, el corresponsal arribaria a enviar dues cròniques més que s'han perdut i mai s'arribarien a publicar (a la introducció de GERBI a VERGANI, *Giornate di Barcellona*,..., 8).

47. O. VERGANI, «Dall'inferno catalano. La tràgica diana della somossa», *Corriere della Sera*, 27-VII-1936.

La notícia de la detenció de Vergani deuria arribar abans a coneixement del govern italià a Roma que de les mateixes autoritats consulars a Barcelona. I és que en un telegrama signat pel ministre d'Afers Exteriors, Galeazzo Ciano, el 21-VII-1936 enviat a l'Ambaixada italiana a Madrid es preguntava: «Ha estat comunicat la detenció d'Orió Vergani a Barcelona. Prego que es facin les investigacions pertinents per saber si la notícia és exacta i en cas afirmatiu actuar per al seu alliberament» (ASMAE, Gabinetto del Ministro e Segreteria Generale 1923-1943, busta 789, Archivio del Gabinetto del Ministro, *Corrispondenza relativa alla Guerra Civile Spagnola fascicoli nominativi, lettere P-Z, Orió Vergani*). Aquell mateix dia, des de Barcelona es confirmava la detenció de Vergani a través de la informació d'un italià resident a la ciutat. Pel que fa a les autoritats consulars italianes informarien d'aquesta detenció al seu Ministeri d'Exteriors en un informe enviat precisament el mateix dia de l'aparició del primer article de Vergani (ASMAE, Gabinetto del Ministro e Segreteria Generale 1923-1943, busta 773, Gab. 456, *Corrispondenza relativa alla Guerra Civile Spagnola, Luglio-Dicembre 1936, Telegrammi Barcellona*, 27-VII-1936). Pel que explicà el mateix Vergani en els articles del 1941, a més d'aquests tres italians també hi havia alguns pilots d'aquella nacionalitat presos també allotjats al Falcón. Precisament serien aquests els que, un cop alliberats, avisarien a les autoritats italianes de la detenció de Vergani.

un cop es produí la rebel·lió militar la revolució anarquista havia d'esclatar indefectiblement a Barcelona. Una revolució que implicaria la col·laboració necessària entre la Generalitat de Catalunya, les forces d'ordre públiques fidels a la República i els partits i sindicats d'extrema esquerra que, amb els seus militants al carrer, esdevindrien un element de gran importància per derrotar les forces de l'exèrcit rebel·lades. Tot i això, Vergani exposava una interpretació una mica esbiaixada dels fets en afirmar que havia estat la CNT-FAI principalment la que havia organitzat la resistència i que havia arribat a exercir el comandament sobre la Guàrdia Civil i la Guàrdia d'Assalt:

Per incominciari i capi stremisti hanno chiesto al Governo il comando effettivo dell'azione repressiva del movimento che stava per iniziarsi. Le forze legali –guardie d'assalto e guardie civili– dovevano partecipare alla lotta, ma, effettivamente, dovevano obbedire agli ordini della strategia estremista. Il comando, più che alla Generalità –così si chiama il Governo catalano– al comite costituito con l'aggruppamento dei capi dei vari partiti politici dell'estrema sinistra.⁴⁸

Tot explicant de manera confusa i imprecisa aquelles hores inicials, el primer lliurament de la sèrie de Vergani explicava sobretot l'estrany clima existent a la Barcelona del dia 18 de juliol i les primeres hores del 19. Entre la tranquil·litat de la vida quotidiana a les Rambles o al barri «Xino» i els primers trets que donaven inici a una revolta ja esperada.

Un inici de les hostilitats que agafaria a Vergani dormint a l'hotel Falcón. Allà tot seguia igual mentre al carrer tot canviava. Sobre aquesta aparent contradicció Vergani escrivia:

Non è facile dormire quando la propria camera ha una finestra sulla Rambla, e quando sulla Rambla passa la Rivoluzione. Ma come metutti gli ospiti dell'Albergo Falcón, hanno cercato di dormire [...].⁴⁹

Son que poques hores després es trencava amb el soroll dels primers combats i l'immediat intercanvi de trets que afectaren l'hotel dels italians. Uns efectes que anirien més enllà quan un grup de militants de la CNT-FAI i del POUM entraven per fer fora els clients i portar-los a un local contigu (seu del Cercle dels Andorrans residents a Barcelona). Allà, a través d'un intèrpret se'ls comunicava que no hi havia cap acusació contra ells però que la mort de certs anarquistes per part d'algú que disparava des del Falcón feia necessari registrar les habitacions de l'hotel: «un interprete, armato di moschetto, rivoltella e pugnale, ci spiega “che non abbiamo nulla da temere”». A partir d'aquest moment, segons explicaria Ver-

48. VERGANI, «Dall'inferno catalano...».

49. O. VERGANI, «Il processo nel teatrino. La mia avventura nel Tribunale della Rambla», *Corriere della Sera*, 28-VII-1936.

gani, s'organitzava un tribunal revolucionari improvisat que procediria a interrogar els clients de l'hotel entre intents de convèncer-los de la justícia de la revolució social. Mentre Vergani intentava argumentar que era periodista i enviat especial a Espanya del *Corriere della Sera* –tot i no poder localitzar documentació que ho acredités–, i mentre «L'interrogatorio continua, a domande brevi, e il catalano non è il mio forte», les preguntes se succeïen acusant-lo de posseir llibres feixistes i d'ésser un dels que desapareixia des de l'hotel. A partir d'aquí la rapidesa del procés es frenaria per fortuna de Vergani, ja que no restava clar si realment Vergani era periodista i si era qui havia desaparegut. Amb aquests interrogants i mentre la seva vida penja d'un fil Vergani passarà diverses hores al Cercle Andorrà acompanyat de dos italians més retinguts mentre a la ciutat retronen els canons i els trets.

A poc a poc, els clients de l'hotel, d'altra banda no només de nacionalitat italiana, serien alliberats mentre Vergani i els altres dos seguien retinguts:

Noi siamo rimasti soli, ed aspettiamo. Tutte le cose di cui ci hanno parlato e minacciato –a cominciare del plotone di esecuzione– ci pare appartengono a una favola assurda, a un sogno d'incubo da cui non ci siamo ancora destati.⁵⁰

Mentre la revolta militar, els combats i la revolució liderada pels anarquistes s'anava succeint als carrers de la capital catalana, el periodista i els seus companys restaven presos sense cap tipus de coneixement del que els esperava ni cap opció de contactar amb la representació diplomàtica italiana a la ciutat:

Chi ci può aiutare? Nessuno. Chi potrà avvertire il nostro Consolato del tragico equivoco e dell'orrenda accusa che ci è mossa? Chi può indovinare che noi siamo qui, prigionieri, senza la più piccola possibilità di comunicare con l'esterno? Barcellona é spazzata della mitraglia. Un gesto di fuga vorrebbe dire che riconosciamo l'accusa e porterebbe la morte istantanea.

Encara sense cap notícia sobre les acusacions ni les possibles conseqüències, tancats en una cuina de servei i acompanyats d'alguns militars revoltats fets presoners, Vergani passarà la nit tot tement l'afusellament nocturn. Una circumstància que no s'arribà a produir i que precedí en poques hores al seu alliberament a través de les gestions del cònsol italià a la ciutat Carlo Bossi:

Non so in quale modo la notizia del mio sequestro e di quello di miei due compagni di prigionia può essere giunta, attraverso le strade di una interna città sconvolta della mitraglia e del cannoneggiamento della rivoluzio-

50. O. VERGANI, «La mia avventura catalana. Prigione con comodo di cucina», *Corriere della Sera*, 2-VIII-1936.

ne, al nostro Consolato. Ma la notizia é giunta. Il Governo di Catalogna non può non ascoltare la energica protesta del nostro console.⁵¹

Tot i això, i malgrat el que escriuria després, la resolució favorable a l'alliberament de Vergani no seria immediat sinó que s'allargaria encara tot un dia. Després de quaranta-vuit hores de detenció, a les deu de la nit del dia 20 de juliol de 1936 un milicià li comunicava que se'l traslladava a un altre lloc per a un nou interrogatori. Serà allà, on després de les gestions del Consolat italià, la policia l'alliberava.⁵² Tres dies després –el 23 de juliol de 1936– Vergani era evacuat cap a la nau militar italiana *Montecuccoli* ancorada al port de Barcelona per a passar al *Principessa Maria* dos dies després rumb a Gènova.⁵³ Un cop a territori italià iniciaria la publicació de la sèrie d'articles de la seva experiència barcelonina que impactarien en diferents lectors i que provocarien algunes cartes de felicitació.⁵⁴

Mentrestant, per la seva banda, i a diferència d'Orio Vergani, el corresponsal de *La Stampa* a Barcelona, Alfredo Giorgi, no sortiria de Catalunya els primers dies de la guerra. Casat amb una catalana, integrat com cap altre periodista a la societat local i parlant de català (i castellà), Giorgi esperaria al reconeixement per part italiana del govern franquista per sortir de la ciutat.⁵⁵ De fet ho faria amb el darrer vaixell que realitzaria la línia Barcelona-Gènova, és a dir, en el mateix en el qual s'evacuarien els darrers italians que volgueren acompanyar al cònsol Carlo Bossi i al conjunt dels treballadors de la legació consular. Una situació que a diferència de Vergani li permetria fer un retrat més complet de la situació catalana:

Il nostro corrispondente di Barcellona, Alfredo Giorgi, ha fatto ritorni ieri in Patria, insieme alla autorità consolari. Egli é l'unico giornalista italiano

51. O. VERGANI, «La mia avventura catalana. Il problema di non giungere troppo tardi», *Corriere della Sera*, 6-VIII-1936.

52. VERGANI, «La mia avventura catalana...». La història de Vergani deuria ésser prou coneguda dels antifeixistes italians de Barcelona, tot i que amb algunes imprecisions. Així es desprèn del testimoni de B. SERENI, *Ricordi della guerra di Spagna*, Lucca, Edizione Il Giornale di Barga, 1972, 85, que explicava que hi havia pernoctat a la mateixa habitació d'hotel.

53. USMMI, OMS, 270, fascicolo n. 1535, *Relazioni*, informe del «Montecuccoli» del 28-VII-1936.

54. A la introducció de GERBI, dins VERGANI, *Giornate di Barcellona...*, 13-14. Amb anterioritat a l'esclat de la guerra sembla que Vergani intentaria enviar els seus articles inèdits a través del Consolat o del servei l'Italcable mitjançant de Giorgi (VERGANI, *Giornate di Barcellona...*, 8).

55. Alfredo Giorgi (Milà, 1903 - Barcelona, 1991). Militant del PNF com a mínim fins al 1943 per pragmatisme. Arribat de Buenos Aires, on aprendria el castellà exercint de corresponsal de premsa, la integració de Giorgi a la societat catalana seria immediata i absoluta, i va adquirir un domini del català notable amb gran rapidesa. Membre directiu de l'Agrupació de Premsa Estrangera de Barcelona, soci de l'Ateneu Barcelonès i habitual espectador del Liceu, els seus contactes amb els cercles catalanistes conservadors faria que el líder de la Lliga Catalana, Francesc Cambó, fos el padrí d'una de les seves filles (entrevista a Jordi Giorgi del 7-II-2012 a Madrid).

che sia rimasto negli ultimi quattro mesi nella metropoli catalana, vivendo ora per ora le tragiche vicende de l'esperimento anarchico comunista.

Una presència que aprofitava per fer una anàlisi general i no centrada en la seva pròpia evacuació. En aquest sentit, l'únic article de Giorgi traçaria una condemna absoluta del predomini anarquista a Catalunya i dels seus efectes en tots els camps. Com veurem, Giorgi afirmarà que la Catalunya que s'obriria camí en el moment d'esclatar la guerra no responia a la realitat, i que els catalans «sans» no feien res més que esperar amb delit el desembarcament de les tropes dirigides pel general Franco. Una anàlisi que seguia aquest plantejament:

Il primo bombardamento di Barcellona, avvenuto una ventina di giorni fa verso le 10 di sera, motivò l'esultanza di centinaia di migliaia di persone le quali, durante alcune ore, sperarono che il tuono del cannone preannunciase l'agognato sbarco delle truppe nazionali. Mai, forse, colpi di canone furono con tanta gioia ed entusiasmo accolti dalla popolazione di una grande metropoli bombardata.

I encara afegia amb prou atreviment: «La parte sana della popolazione attende con impazienza –lo si può affermare– le incursioni aeree dei nazionali [...]». Per tant, segons Giorgi la gran majoria de la població catalana, segurament la part que ell més coneixia (classes mitjanes i altes catalanistes conservadores i colònia italiana), no sintonitzaven en absolut amb la situació que s'estava desenvolupant al país.⁵⁶ Tot i què segons expressava en el seu article la realitat era una altra:

Durante questi lunghissimi quattro mesi, ho avuto modo di parlare con numerosissime persone, la maggior parte modesti lavoratori: tutti sono sotto il peso di un incubo che dura ormai da troppo tempo e resistono soltanto perchè la fiamma della speranza non si estingue malgrado le grande sofferenze. Nessuno si rassegna a credere che la Spagna possa essere un Paese maledetto da Dio.⁵⁷

56. Aquest mateix plantejament, en el sentit d'aixecar-se contra la realitat catalana, era argumentat per alguns elements fugits de Barcelona. Vegeu E. PUIG MORA, *La tragedia roja en Barcelona*, Saragossa, Librería General, 1937, 33-34: «Si en aquellas primeras horas de la mañana del domingo, la Comandancia Militar hace oír su voz solemne orientando el Movimiento, dando órdenes y comunicando por radio sus planes, sus deseos, sus instrucciones a todos los buenos catalanes, que son la mayoría, las calles se hubieran poblado de ciudadanos para acudir donde fuera y ofrecer sus vidas y haciendas y su entusiasmo para aplastar la fiera marxista [...]. Eso lo hablamos muchas veces y hasta con prohombres de Acción Popular, de la Liga y de otros partidos de derechas, lamentando no poder hacer algo para cortar el dominio de esos canallas en Barcelona, una vez ya fracasado el primer momento».

57. A. GIORGI, «Fuori dell'inferno catalano. Verso la lotta tra anarchici e comunisti», *La Stampa*, 22-XI-1936.

D'aquesta manera la impressió que Giorgi transmetria als lectors del diari torinès no podia seguir cap altra tònica que la d'una valoració absolutament negativa de la revolució que s'estava operant a Catalunya predominantment protagonitzada pels anarquistes. Un testimoni segons el qual el predomini anarquista no responia a un retrat fidel de la societat catalana ni que fos d'una part substancial de la seva classe obrera. Una afirmació amb certs punts de realitat però falsa en part. Sens dubte, la militància anarquista no copava la mobilització política o sindical del país, però era indubtable que juntament amb ERC era potser la força més representativa de Catalunya. Una anàlisi que al cap i a la fi no trobava res de positiu:

Chiunque riesca a partire dalla zona bolscevica della Spagna ha l'impressione di uscire di un inferno. È tale la strage avvenuta che chi se ne va dopo 120 giorni di rivoluzioni parte, immancabilmente col ricordo dei parenti, degli amici o dei conoscenti che sono stati trucidati e ansioso della sorte di coloro che, pur vivendo ancora, si trovano in una delle moltissime prigioni che i rossi si sono affrettati a creare.⁵⁸

Una situació real de violència extrema contra tot allò que pogués ser acusat de col·laborar amb els militars revoltats, de tenir alguna taca conservadora, catòlica i dretana a la biografia, de no estar afiliat al partit o sindicat adequat o, simplement, de tenir el passaport equivocat. Però que en canvi no era comparada amb les condicions laborals i de vida dels obrers catalans. Ni una sola línia es dedicava a intentar exposar, ni que fos críticament, alguns dels motius que havien creat aquell odi de classe visceral. Una circumstància que era prou gràfica en fer referència a la desesperació de milers de persones per embarcar en els vaixells italians o francesos que atracaven al port de Barcelona durant aquelles jornades:

Ogni partenze di navi straniere è motivo di celata disperazione e d'invidia per chi é costretto a rimanere –la grande maggioranza della popolazione– sul posto, convertito in una grande prigionie [...].⁵⁹

Al marge d'aquesta visió Giorgi no restaria implicat directament en cap acte de violència, ni seria detingut, o com a mínim no ho explicaria en el seu article a diferència de Vergani. Això li permetria comentar d'altres aspectes com ara el funcionament dels tribunals populars des de la distància de no veure perillar la pròpia vida. Una suposada justícia revolucionària que era criticada de cap a peus, en uns

58. Les visions de Vergani i Giorgi serien de les poques explicades directament a l'opinió pública italiana per part de persones que havien viscut en la pròpia pell la realitat catalana. Al costat d'aquests i durant els anys següents també serien catalans, tot i que amb pseudònims, els que escriurién sobre la repressió revolucionària que s'estava operant a Catalunya. Per exemple, vegeu les obres que publicaria el periodista lliguer Joan Costa i Déu signant com a G. MELIANI, *Barcelona sotto l'incubo del terrore rosso*, Milà, La Sorgente, 1938; o *Cento martiri della Rivoluzione del 1936 nella Catalogna*, Gènova, Società Editrice Internazionale, 1937.

59. GIORGI, «Fuori dell'inferno catalano...».

termes similars als de Vergani. I encara una altra observació que, aquesta sí que seria de collita pròpia i que, tot i no complir-se, no deixaria de ser interessant. I és que mirant cap al futur i fent una predicció del que podria passar amb l'evolució del predomini anarquista a Catalunya i al conjunt del territori republicà, Giorgi anunciava l'imminent enfrontament entre anarquistes i comunistes (entre la CNT-FAI i el PSUC). Lluita que no s'hauria produït encara l'estiu de 1936 per la necessària col·laboració en els primers moments de la guerra, però que acabaria per desembocar en un xoc previst pels anarquistes per exterminar els comunistes. Tanmateix, tot i què el pas dels mesos acabaria donant-li la raó pel que feia a la lluita interna, el periodista italià presagiava una victòria diferent de la que els fets de maig de 1937 acabarien per resoldre.⁶⁰

*Cap a on va Catalunya? Entre la independència i la bolxevització (setembre-novembre)*⁶¹

Si durant els dos primers mesos de guerra la premsa publicada a la Itàlia feixista insistiria en la impossibilitat manifesta de la Generalitat de Catalunya de controlar l'ordre públic i de canalitzar la revolució social liderada pels anarquistes, durant els tres mesos que seguirien, les notícies «catalanes» no perdrien pes en el context general del conflicte espanyol. D'aquesta manera, deixant al marge el final de les evacuacions de ciutadans italians arribats des de Barcelona, la premsa italiana se centraria en el curs de les lluites intestines catalanes i en la possible bolxevització de Catalunya vinculant-la als efectes internacionals que aquesta tindria. És a dir, a desacreditar els representants polítics catalans i a adjudicar-los una submissió absoluta i progressiva envers els desigms de Moscou i de la Komintern.

Una influència soviètica que seria un dels elements que més preocuparia totes les cancelleries i capçaleres de la premsa europea. Una inquietud que es justificava amb notícies com la sol·licitud de Lev Davidovitx Bronstein, més conegut com a Trotsky, de traslladar la seva residència a Catalunya tot simbolitzant la força que les idees revolucionaries tenien a la Catalunya de 1936.⁶² I, perquè no

60. GIORGI, «Fuori dell'inferno catalano...».

61. Durant aquests mesos, la premsa italiana també es faria ressò de certes problemàtiques referents al cos diplomàtic establert a Barcelona o, en el seu defecte a Madrid, i els seus efectes a Catalunya: «L'Ambasciatore Herbette minacciato di fucilate», *Il Messaggero*, 4-IX-1936; «Il Corpo Diplomatico non rientra a Madrid», *Il Messaggero*, 19-IX-1936. D'altra banda, és sorprenent la manca de notícies (només en localitzo un breu en una llarga notícia, «La liberazioni di Maiorca», *Il Popolo d'Italia*, 7-IX-1936) ni que fossin parcials i del tot esbiaixades referents a l'ofensiva catalana a les Illes Balears i Pitiüses que acabarien amb la victòria dels rebels i de les tropes italianes estacionades a Mallorca. Suposadament, caldria atribuir aquella mancança al discurs de neutralitat italiana mantingut fins al reconeixement del govern franquista al mes de novembre. A més de la voluntat de no voler situar el focus de l'atenció internacional en un territori on les tropes italianes havien entrat en combat.

62. «Trotsky chiede di andare in Catalogna», *Il Messaggero*, 15-IX-1936; «Trotsky ha chiesto di recarsi in Catalogna», *Il Popolo d'Italia*, 15-IX-1936.

dir-ho, la desesperació de Trotsky per trobar un lloc que, d'altra banda, no hauria estat gaire segur per a ell i la seva «maledicció catalana futura» (entenguis el seu assassinat a mans del català Ramon Mercader). Tanmateix, al marge de la qüestió Trotsky, més aviat anecdòtica, el que realment preocuparia seria la influència de l'URSS a través del cònsol soviètic de Barcelona, Vladimir Antonov-Ovseenko. De fet, cap a la fi d'octubre s'afirmava que la Unió Soviètica hauria decidit utilitzar el seu representant diplomàtic a la capital catalana per forçar la creació d'una república soviètica catalana però que, com a contrapartida a l'ajuda econòmica i militar arribada des del gegant socialista, hauria d'arribar a un pacte amb les autoritats republicanes espanyoles després de la que es creia imminent caiguda de Madrid en mans rebels: «Dietro la facciata del Consolato generale sovietico di Barcellona, Ovseenko prepara ora l'organizzazione di un regime comunista permanente in Catalogna». I s'afegia sobre els pactes entre Generalitat, partits catalans i govern republicà espanyol:

L'annunziata partenza da Madrid per Barcellona del Presidente Azaña, [...] é in verità considerata come una prova che Azaña si recherebbe in Catalogna per negoziare con le autorità autonome [...] il trasferimento a Barcellona del Governo di Madrid.⁶³

De fet les informacions sobre Azaña esdevindrien una veritable mostra de la paradoxa de les informacions referents a Catalunya. Mentre quan es produïa la seva arribada s'argumentava que es traslladava a Barcelona a negociar les condicions de la independència catalana, mesos després es parlava d'ell com d'un presoner total dels anarquistes i comunistes catalans.⁶⁴ En realitat Azaña fugia atemorit de Madrid tot desobeint al president del govern Francisco Largo Caballero traslladat a València on establiria la nova capital republicana.

Una influència soviètica que preocuparia sobre manera les autoritats italianes o franceses però que tenia en la caiguda de Madrid en mans rebels un element *sine qua non*.⁶⁵ I és que tot i que la premsa italiana, com la francesa o la portuguesa, va recollir durant aquelles setmanes comentaris i declaracions que no deixaven lloc a la no ocupació de la capital espanyola, la realitat els desmentiria fins al 1939.⁶⁶ De fet, la premsa italiana afirmava que quan Madrid caigués en mans fran-

63. «Le oscure mene di Mosca per sovietizzare la Catalogna», *Corriere della Sera*, 21-X-1936. Vegeu també, entre d'altres, «Il piano comunista per la sovietizzazione della Catalogna», *La Stampa*, 23-X-1936; «Le disposizioni del Comintern per l'interventi diretto in Spagna», *La Stampa*, 24-X-1936. En aquest darrer article, extret de la premsa francesa, es feia explícita referència a la suposada aprovació per part del Komintern d'un detallat pla d'actuació a Catalunya que forçaria la creació d'una República Soviètica Catalana.

64. «Madrid martellata dal cielo», *Il Messaggero*, 18-XI-1936; «Azaña sarebbe prigionero nel palazzo della Generalità a Barcellona», *Il Popolo d'Italia*, 18-XI-1936.

65. «Spagna. I nazionali dominano la concadi S. Sebastiano. Madrid e Barcellona sarebbero d'accordo circa la indipendenza catalana», *La Stampa*, 8-IX-1936.

66. «Azaña annuncia ai catalani l'imminente caduta di Madrid», *Corriere della Sera*, 29-X-1936.

quistes, les tropes de Franco es dirigirien cap a Catalunya per esclafar i posar punt i final al «spazzarvi il terrore bolscevisco».⁶⁷

D'aquesta manera les preocupacions de les cancelleries europees fetes públiques per la premsa, tot i respondre a possibilitats reals no deixaven de ser meres especulacions recollides i potenciades en gran mesura per les capçaleres italianes.⁶⁸ De fet, les preocupacions internacionals sobre la possible separació catalana es farien evidents en les converses mantingudes a la fi d'octubre de 1936 pels ministres d'Afers Exteriors d'Alemanya i d'Itàlia. En aquelles trobades realitzades a Berlín, s'acordaria la negativa italoalemanya a acceptar la creació d'una Catalunya independent i, evidentment, soviètica. Un posició de l'eix Roma-Berlín que la premsa transmetria en clau de defensa de la integritat territorial espanyola: «la integrità della Spagna vale non solo per le Baleari e per il Riff, ma anche per la Catalogna, per Cartagena, per Malaga».⁶⁹

De totes maneres, tot i la insistència amb la imminent conversió de Catalunya en una nova república soviètica germana de la pàtria del comunisme, l'atenció de la premsa no deixaria de donar ressò a d'altres aspectes de la realitat política catalana. Mentre es donava certa credibilitat a algunes xifres referents a la repressió revolucionària llançades pels rebels i es prosseguia amb la llista d'actes violents, també es manifestava un interès pel predomini anarquista, però sobretot per la complicada posició del president de la Generalitat Lluís Companys.⁷⁰

En aquest sentit, en primer lloc, cal fer referència a la grotesca història que la premsa italiana (a través de la francesa) explicava sobre l'intent de fugida del president Companys. La premsa recollia una llarga història en la qual Companys acabaria a l'aeroport del Prat on seria obligat a baixar de l'avió a punta de pistola per dos milicians anarquistes:

Companys [...], è oggi piú o meno prigionero dei suoi partigiani. Come è stato ha suo tempo annunciato, egli ha voluto qualche giorno fa prendere la

67. «Dopo Madrid le forze di Franco punteranno sulla Catalogna», *La Stampa*, 21-X-1936.

68. «Amare constatazione francese», *Corriere della Sera*, 24-X-1936. La premsa italiana també es preocupava de l'arribada a Catalunya de voluntaris francesos i italians per combatre al costat dels republicans, del pas per França de milicians camí del País Basc assetjat pels franquistes i de la detenció de súbdits italians sospitosos d'espionatge («Due italiani arrestati da un Comitato comunista catalano», *Il Popolo d'Italia*, 24-IX-1936; «Accaniti combattimenti attorno a Madrid», *Il Popolo d'Italia*, 28-X-1936).

69. «I risultati dei colloqui di Berlino. L'integrità della Spagna», *La Stampa*, 26-X-1936. Per a les converses i la posició italoalemanya respecte a la Guerra Civil espanyola i la d'elements de la política europea, vegeu, per exemple, l'exhaustiu seguiment que realitzà *Il Popolo d'Italia* entre el 20 i el 28-X-1936.

70. «Queipo de Llano denuncia alla radio nuovi orrori comunisti in Catalogna. A Barcellona 20mila fucilazioni», *La Stampa*, 29-X-1936. Al marge d'aquesta nota del tot fantasiosa, d'altres cròniques i articles deien nodrir-se de les informacions facilitades per persones sortides de Catalunya com, per exemple, «Il terrore a Barcellona», *Corriere della Sera*, 12-XI-1936; «Il terrore anarchico nella regione di Figuera [Figueres]», *Il Messaggero*, 23-X-1936; «Le carceri di Barcellona rigurgitano di ostaggi», *Il Messaggero*, 7-XI-1936.

fuga, ma ne fui impedito all'ultimo momento dai Comitati anarchici e costretto a conservare le sue funzioni.⁷¹

Una història tragicòmica que bé podria ser veritat que es derivava del manteniment del poder per part dels anarquistes de la CNT-FAI que no havien abandonat, tot i què sí moderat, el seu predomini al conjunt del país. Un equilibri precari que tot i l'entrada de la CNT al govern català no deixaria de produir rumors periòdics.⁷² A la primeria d'octubre de 1936, per exemple, *La Stampa* anunciava un cop d'estat anarquista que havia acabat amb la Generalitat:

Gli anarchici catalani hanno intento effettuato i loro piccolo colpo di Stato. La Generalità catalana è sparita ed è stata sostituita da un «Comitato di salute pubblica», completamente nelle mani della federazione anarchica iberica.⁷³

Desmentint aquest i d'altres rumors en el mateix sentit, encara es donaria compte d'algunes notícies referents al govern de la Generalitat i al moviment nacionalista català. En aquesta direcció, la commemoració dels fets del 6 d'octubre de 1934 seria analitzada com un acte de reivindicacions separatistes.⁷⁴ De la mateixa manera que es publicarien notes sobre possibles negociacions de figures destacades del catalanisme (com ara el conseller Ventura Gassol i el president del Parlament Joan Casanovas) a França per aconseguir el reconeixement francès d'una futura Catalunya independent.⁷⁵

71. «Comme Companys tentò fuggire», *La Stampa*, 25-IX-1936. L'article reproduïa una conversa suposadament mantinguda per Companys amb un col·laborador seu sobre la seva impotència per reprendre el control del país, frenar la violència revolucionària i, finalment, fugir de Catalunya. Uns dies abans *Il Messaggero* havia publicat una breu nota en la qual afirmava que davant d'un aixecament anarquista Companys pretenia fugir del país («Sollevazione in Catalogna contro la Generalità. Companys vuole fuggire», 23-IX-1936).

72. «Un nuovo Governo a Barcellona», *Il Popolo d'Italia*, 27-IX-1936, la nota procedia d'United Press. Efectivament en el govern format el 26 de setembre hi entrarien dos consellers de la CNT (Joan Porqueras Fàbregues, a la Conselleria d'Economia, i Josep Juan i Domènech, a la de Proveïments).

73. «Gli anarchici padroni di Barcellona», *La Stampa*, 3-X-1936. La força dels anarquistes catalans s'exemplificava en una notícia de la fi de setembre quan s'afirmava que la CNT-FAI pretenia dissoldre el govern republicà i substituir-lo per un comitè format per cinc membres del sindicat, cinc d'UGT i quatre dels partits republicans («Gli estremisti catalani impongono a Madrid una nuova forma di Governo», *Il Messaggero*, 22-IX-1936). D'altra banda, *La Stampa* també informava, des d'Hendaia, del controvertit i suposat desembarcament franquista a les costes de Roses al cap de Creus de la fi d'octubre de 1936 (R. FORTE, «Sbarco di insorti sulle coste della Catalogna», 1-XI-1936).

74. «Intensa attività dei nazionali spagnoli», *Il Popolo d'Italia*, 7-X-1936; «Spagna. Discorso separatista di Companys», *La Stampa*, 7-X-1936.

75. «Un passo catalano a Parigi per ottenere il riconoscimento dell'indipendenza della Catalogna», *La Stampa*, 7-XI-1936; «Il Presidente del Parlamento catalano in viaggio per Parigi», *Il Popolo d'Italia*, 7-XI-1936.

El reconeixement italoalemany del bàndol franquista i el tancament del Consolat italià a Barcelona

El 19 de novembre de 1936 la Junta Militar liderada ja pel general Francisco Franco rebia el primer reconeixement diplomàtic d'importància. L'Alemanya nazi d'Adolf Hitler i la Itàlia feixista de Benito Mussolini reconeixien els militars rebels com a govern legítim d'Espanya. Circumstància que la premsa italiana recollia amb una nota de l'agència Stefani, entre d'altres textos, que deia:

Dopo che il Governo del Generale Franco ha presso possesso della maggior parte della Spagna e che lo sviluppo della situazione ha dimostrato sempre più evidentemente che nelle parti rimanenti della Spagna non si puo più parlare dell'esercizio di un potere governativo responsabili, il Governo Fascista ha deciso di riconoscere il Governo del Generale Franco e di inviare a questa un Incaricato d'Affari per l'inizio delle relazioni diplomatiche.⁷⁶

Evidentment, la realitat no responia en la seva totalitat als termes utilitzats per comunicar l'oficialització d'un suport a Franco que ja des dels primers dies de la guerra, i fins i tot abans, s'estava portant a terme. Per tant, el comunicat d'acceptació italoalemany el que feia era donar categoria de bel·ligerant al bàndol franquista i, per tant, legitimitat en el conflicte. Alhora, que tant els nazis com els feixistes feien públic davant de l'opinió pública internacional que estaven decidits a facilitar tota l'ajuda necessària perquè Franco derrotés la República i instaurés un règim que es convertís en el seu aliat al Mediterrani occidental. Així, per aquesta banda res més que posar negre sobre blanc un suport que ja ningú desconeixia. Tanmateix, el reconeixement hauria de tenir certs efectes sobre les representacions diplomàtiques italianes al territori encara sota poder de les autoritats republicanes i de la Generalitat de Catalunya. És a dir, que després del reconeixement, tant el Consolat italià de Barcelona (i l'alemany) com la resta de legacions en zona republicana tancarien les seves portes i s'embarcarien cap a Itàlia després de mesos d'una tensa i perillosa actuació.

Concretament, el dia després d'aquest reconeixement, la premsa ja recollia el tancament de la legació italiana a Barcelona:

Il locale Consolato italiano é stato chiuso. Il Regio Console, il personale ed un gran numero di connazionali si sono imbarcati sulla nave di guerra «Carlo Mirabello» e su quella ospedale «Tevere».⁷⁷

76. «L'Italia riconosce il Governo di Franco», *Il Messaggero*, 19-XI-1936. La resta de diaris, evidentment, també publicarien el comunicat i amplies notícies en portada sobre el reconeixement.

77. «Italiani e tedeschi lasciano Barcellona», *Il Messaggero*, 20-XI-1936.

Una expedició que en poques hores arribaria a Gènova amb el cònsol Carlo Bossi i el personal del Consolat de la capital catalana al capdavant d'un grup de diversos ciutadans italians i alemanys que encara restaven a Catalunya:

Il Tevere, la nave che porta dalla Spagna anarchica l'ultimo carico d'italiani, ha attraccato stamane alle 8 a Ponte dei Mille. Il riconoscimento del Governo di Burgos da parte dell'Italia ha provocato l'esodo dei pochi italiani che ancora vivevano a Barcellona. [...] Con gli italiani hanno pure lasciato la Catalogna i tedeschi, i quali si trovavano nelle stesse condizioni dei nostri. [...] il console generale d'Italia comm. Carlo Bossi, con tutto il personale del Consolato, il console generale di Germania, Kocher, con due vice consoli e gli impiegati [...].⁷⁸

Un reconeixement que derivaria en una nova onada de saqueigs a propietats d'empreses i ciutadans italians i alemanys.⁷⁹ Però que a la premsa italiana també generaria nous rumors respecte de la creació d'una Catalunya independent. Mantinent el caliu dels insistents rumors que apuntaven directament cap a la instauració d'una república catalana soviètica, *La Stampa* de Torí parlava d'aquesta eventualitat com de la resposta de l'URSS al reconeixement italoalemany de Franco. Una resposta que en cas de ser veritat generaria no poques inquietuds i que era comentada en els següents termes per part del diari torinès:

si conferma da Perpignano che é stato concertato il piano per la proclamazione della indipendenza catalana e per la sua trasformazione in repubblica socialista-sovietica. La decisione sarebbe già stata presa dalla Federazione anarchica d'accordo con la Generalità di Catalogna.

Un pacte certament complicat de creure i que en el pla internacional respondria suposadament a una contramesura soviètica:

[...] per far opposizione al riconoscimento del Governo di Franco da parte dell'Italia e della Germania, la Russia riconoscerà la repubblica catalana e qui non si nasconde il timore che ciò possa complicare gli avvenimenti. Francia e Inghilterra, in tali condizioni, sono in una vigile e trepida attesa.⁸⁰

78. «Lo sbarco a Genova del Console italiano a Barcellona», *La Stampa*, 22-XI-1936. En un mateix to, i amb diversos testimonis es podia llegir l'article «Come scamparono da Barcellona rossa gli ultimi italiani e tedeschi», *La Stampa*, 22-XI-1936. La crònica signada des de Gènova anava acompanyada d'un dibuix en el qual el puny italoalemany colpejava el comunisme que pretenia instaurar el soviets de Barcelona. En aquella mateixa portada s'informava de la possibilitat de bombardeigs sobre Barcelona i el seu port notificada per les autoritats rebels de Salamanca.

79. «Propietà tedesche e italiane saccheggiate a Barcellona», *La Stampa*, 23-XI-1936.

80. «Profondo torbamento in Francia. Il proposito sovietico di creare una repubblica comunista di Catalogna», *La Stampa*, 19-XI-1936. De fet, com recollia la premsa italiana, la possible creació d'una Catalunya independent de caire socialista inquietava a tots els països europeus. En

Conclusions

Durant els primers mesos de la Guerra Civil, entre juliol i la fi de novembre de 1936, la premsa italiana –sotmesa al règim dictatorial de Mussolini– presentaria als seus lectors una visió dels esdeveniments catalans prou realista. Una mirada que situaria Catalunya en un lloc destacat de l'actualitat política europea en el context de la guerra d'Espanya i dels seus efectes internacionals. Sense una excessiva politització ni implicació, els articles i notes aparegudes s'assimilaren a grans trets a la resta de diaris europeus. La normal preocupació pels italians residents a Catalunya –només els fidels al règim feixista– respondria a l'evident manca de pluralitat informativa del país. No obstant això, al marge d'aquestes preocupacions la premsa italiana reflectiria el conjunt de les problemàtiques polítiques i socials catalanes amb certa inexactitud però amb prou neutralitat i, fins i tot, defensant els intents fracassats dels republicans catalans de contenir l'allau revolucionària. Evidentment, no analitzaria els motius, les argumentacions o el discurs dels sindicats i partits que liderarien Catalunya durant aquells mesos, però això no ho feu cap diari conservador i encara cap que no fos comunista o anarquista a la resta d'Europa.

aquest sentit, fins i tot es podia recollir una declaració del canceller austríac, Schuschnigg, quan deia: «Un tentativo di stabilire una repubblica bolscevica permanente in Catalogna egli dice, potrebbe con estrema facilità provocare un urto fra altre Potenze» («I rapporti italo-inglesi. Colloqui Grandi-Eden», *La Stampa*, 15-XI-1936, la declaració estava extreta de la premsa britànica). Seguint el fil d'aquesta opció, uns dies després el corresponsal de *La Stampa* a París, Concetto Pettinato, reafirmava les complicacions que suposaria una irrupció soviètica a Catalunya en el joc d'aliances que s'estava teixint en aquells moments entre Itàlia i Gran Bretanya amb França pel mig: «È notto infatti che l'avvenire della Catalogna in attesa di una completa vittoria dei nazionali solleva parecchi problemi e che non è escluso il pericolo che la Russia per accrescere la confusione internazionale induca un giorno o l'altro Barcellona a proclamarsi repubblica sovietica indipendente e a chiedere il protettorato francese. In tale ipotesi la solidarietà d'azione tra Italia e Inghilterra potrebbe mettere la Francia in gravi imbarazzi» («Manovre del Gabinetto Blum contro il riavvicinamento italo-britannico», *La Stampa*, 18-XI-1936). Fins i tot, uns dies abans el representant italià al Comitè de No Intervenció havia afirmat destapar el pla de la Unió Soviètica per satel·litzar Espanya i Catalunya («Al Comitato pel non intervento. Il criminoso disegno sovietico di bolscevizzare la Spagna smascherato e documentato dal rappresentante dell'Italia fascista», *Il Popolo d'Italia*, 13-XI-1936).